

Bogárdi Dóra² - Lakatos Péter³

***„DE NEM LEHET ROMANIUL BESZÉLNI, MERT A GÁZSÓK¹
MEGSZÓLJÁK A ROMÁKAT” – A NEMZETISÉGI NYELV, MINT
KÖZÖSSÉG-ÖSSZETARTÓ TÉNYEZŐ***

***„DE NASHCHIG ROMANE TE VORBINEN, KE O GAZHE DUMA DEN
PO ROMA” – E NACIOVESKI SHIB, SAR KOMPANIA-
KETHANELINKRIMASKO FAKTORO***

***„BUT ROMANI MAY NOT BE SPOKEN BECAUSE THE GAZHE MAKE
CONTEMPTUOUS COMMENTS ON ROMA PEOPLE” – THE MOTHER
TONGUES OF NATIONAL MINORITIES IN HUNGARY AS A FACTOR OF
SOCIAL COHESION***

ABSTRACT

Among national minorities living in Europe, the Roma form the only one community – except Ruthenian – that do not have European home country. The Romani language, the language of the Roma is in specific situation for there is no central institution to nurture it.

Over the years, international treaties have been created regarding the protection of national minorities. Furthermore, after the Lisbon Treaty the primary sources of EU law have been changed regarding national minority. However, the protection of national minorities is out of the competence of the EU, therefore, the member states have sole competence to determine their own minority policy.

In Hungary, the Fundamental Law (the Hungarian constitution) declares the protection of national minorities living in Hungary, in particular the use and nurture of their own language and culture, as well as the right to education in their mother tongue. These rights are regulated in more detailed by the Act on the rights of nationalities (hereinafter: Act).

Linguistic researches made specifically in Romani-Hungarian bilingual communities show that members of given Roma communities living in countryside are not aware of their rights – regarding using their language and maintenance of their community – based on international, EU or national law. Nevertheless, thanks to the presence of oral culture (family, closer and wider environment), in given bilingual communities maintenance and improvement of Romani language are guaranteed by the young generation, as the future consequently the survival of the language and the community on the long term depend on them. The intentions of the legislator are to save the language of national minorities including Roma people and to provide them the education in their mother tongue, fulfil of social inclusion but the law enforcement is restrained.

As lawyer-linguist couple researchers, we have done qualitative research with questionnaires so as to know to what extent a bilingual Romani community living in a given village in the countryside is familiar with their individual and community rights, what and how consciously they act in order to enforce their rights regarding the maintenance and improvement of their language. Furthermore, our research also examines what deficiencies they experience in law enforcement and what solution if any, they are aware of saving their mother tongue and community.

² Bogárdi Dóra, doktorandusz hallgató, PTE ÁJK Doktori Iskolája, Nemzetközi- és Európai alprogram. Konzulens: dr. Szalayné dr. Sándor Erzsébet, egyetemi tanár és dr. Mohay Ágoston Csanád, adjunktus.

³ Lakatos Péter, doktorjelölt, ELTE BTK Alkalmazott Nyelvészeti Doktori Iskola, MTA Nyelvtudományi Intézet Többsébségi Kutatóközpont. Konzulens: Habil. Dr. Bartha Csilla, egyetemi docens

1. Bevezető

Szerte a világban, a különböző államok területein nemzeti, etnikai, nyelvi vagy vallási kisebbségek élnek², így nem igazán lehet találni sem a világon, sem Európában olyan államot, amely egynyelvű lenne³. A két- és többnyelvűség története egyidős az emberiség különböző népcsoportjai, földrajzi, gazdasági, politikai, katonai, kulturális stb. érintkezésének történetével. Mivel feltételezi az egyes csoportok közötti kommunikáció valamilyen szintjét, így a többnyelvűség egy természetes állapot.⁴

Egy közösség nemzetiségi tudata számos tényezőtől függhet és általában a nyelvet tartják a nemzetiséget meghatározó legegységesebb tényezőnek⁵, a nyelv az egyik legfontosabb identitásformáló elem⁶. Cseresnyési rámutat arra, hogy egyes nyelvekben (héber, latin, szláv), illetve azok használóinak gondolkodásában a nemzet a nyelv, az etnikum és a kultúra történelmi azonosságán alapuló „természetes” államszervezeti egység is.⁷

Az Európai Parlament Kulturális és Oktatási Bizottságának felkérése alapján készült 2013-as feljegyzés szerint „a nyelvben kifejeződik az identitás, beszélőit összeköti a múltjukkal, jelenükkel és a jövőjükkel. A nyelvekbe ágyazva gyűlik össze a világról szerzett rengeteg tudás és emberi tapasztalat. Ha egy nyelv kihal, ez a tudás is elvész”.⁸

Ugyanakkor számos olyan nyelv van, amelyet az eltűnés veszélye fenyeget, ilyen – többek között – a romani is (házánkban leginkább cigány nyelvként vagy lovári nyelvként ment át a köztudatba). A nyelvpolitika területén dolgozó intézményeknek és szervezeteknek olyan megoldást kell találniuk, amelyek figyelembe veszik a decentralizáció jegyében eltelt évtizedek eredményeit, ugyanakkor a nemzetközi kapcsolatokat is erősíteni kell a romani nyelv kapcsán, főleg pedig annak írásbeliségére kell komoly hangsúlyt fektetni ahhoz, hogy kollektív és eredményre vezető megoldás születhessen.⁹

Az UNESCO egy eseti szakértőkből álló nemzetközi csoportja 2003-ban publikált kutatásában kimondta, hogy „a nyelv akkor van veszélyben, ha a beszélői már nem használják. Ha egyre kevesebb kommunikációs helyzetben használják, és már nem adják tovább nemzedékről nemzedékre. Tehát nincsenek új, gyermek vagy felnőtt beszélői”¹⁰. Ezek után az UNESCO 2010-ben kibocsátotta a Világ veszélyben lévő nyelveinek atlaszát azzal a céllal, hogy felhívja a figyelmet a nyelvek veszélyeztetettségére, és hogy hangsúlyozza a világ nyelvi sokszínűségének védelmét. Az atlasz 2.500 nyelvet foglal magában, köztük azt a 230-at is, amely 1950 óta eltűnt.

Az UNESCO a kutatása során megállapította azokat a külső és belső tényezőket is, amelyek ahhoz vezetnek, hogy egy nyelvet az eltűnés veszélye fenyegeessen: egy másik nyelvi közösség katonai, gazdasági, vallási, kulturális vagy oktatási dominanciája; asszimilációs politika a kisebbségi vagy nyelvi közösségekkel szemben; maga a kisebbségben lévő közösség áll negatívan a saját nyelvéhez, gyakran negatív a közösségen kívüliek felfogása is; a generációk közötti átadás hiánya; úgy vélik, hogy a nyelvi helyzet eredményezi a nehéz szociogazdasági helyzetet; a beszélők számának csökkenése és a nyelvi közösségek kihalása.

Ezeknek a tényezőknek a figyelembevételével az atlasz 7. a veszélyeztetettség szempontjából 5 fokozatot állapított meg, amely alapján a kategorizálja a nyelveket: (1. Biztos; 2. Bizonytalan); 3. Sérülékeny: legtöbb gyermek beszéli, de csak bizonyos körökben, területen (pl. otthon); 4. Veszélyeztetett: a gyermekek nem anyanyelvként tanulják már, otthon nem beszélik már anyanyelvként; 5. Komolyan veszélyeztetett: az idősebb generáció még beszéli, a szülők még esetleg beszélik, értik, de nem ilyen nyelven beszélnek már a gyermekeikhez vagy egymás között; 6. Kihalás közelében: akik beszélik, azok a nagyszülők vagy a még idősebb

III. Fiatalok Európában Konferencia Pécs, 2016. november 04-05. Sopianae Kulturális Egyesület Konferencia kötet

generáció, de ők is csak részben, ritkán beszélik; 7. Kihalt: nem beszélik egyáltalán. Az atlasz a romani nyelvet a kihalás közelében lévő nyelvek közé sorolja, és beszélőinek számát 3.500.000 főre teszi úgy, hogy a legtöbb európai országban, de leginkább Kelet-Közép, illetve Kelet-Európában és a Balkánon beszélik¹¹.

Az Európai Parlament Kutatószolgálatától 2016 szeptemberében publikált, a regionális és kisebbségi nyelvekről készített kutatás szerint a kb. 6.000 nyelvnek, amelyet beszélnek a világon, közel a felét az eltűnés veszélye fenyegeti¹². Az EU szakértői csoportja is – az UNESCO-hoz hasonlóan – megállapította azokat a tényezőket, amelyek a nyelvek általános helyzetének értékelésére szolgálnak. Ezek – többek között – a generációközi nyelvátadás; a beszélők abszolút száma vagy a létező nyelvhasználati területeken tapasztalt tendenciák¹³. Mindemellett négy kategóriába sorolták a regionális vagy kisebbségi nyelveket: 1. Őshonos nyelv: amely őshonos, de nem államnyelv (pl. breton nyelv Franciaországban); 2. Őshonos és határon átnyúló nyelv: amely őshonos és egynél több államban létezik, de nem államnyelv (pl. északi számi nyelv Svédországban és Finnországban); 3. Határon átnyúló nyelv: amely az egyik államban államnyelvként létezik, a másokban pedig kisebbségi nyelvként (pl. német nyelv Lengyelországban); 4. Területhez nem köthető nyelv: amely nem köthető egyetlen területhez vagy államhoz sem (pl. romani, jiddis nyelv).¹⁴ A szakértők szerint a területhez nem köthető nyelvek sorsa bizonytalan Európában. A romani helyzete, amelynek nincsenek tradicionális írásos forrásai, több tényezőt is érint. Az anyanyelvi beszélők számát kb. 4.6 millióra becsülik, a 6,6-12 milliós össz roma lakosságból, akik elszórtan élnek vagy mozgásban vannak az EU 28 tagállamában, kezdve attól az 1.000 romától, akik Spanyolországban élnek, akiknek csupán az 1 %-a beszéli a romanit, egészen addig az 1,03 millió romáig Romániában, ahol 80%-uk használja a romanit.¹⁵

Az Európa Tanács Nyelvi Kartájának végrehajtását monitorozó Szakértői Bizottság ezzel szemben 2015. november 5-én – az UNESCO által 2015. november 4-én kiadott nyilatkozatában elismert – a Romani Nyelv Világnapján közleményt tett közzé, amelyben a romani nyelvet európai nyelvként ismeri el tekintettel arra, hogy a Kartát ratifikáló 25 államból 15 hivatalosan is regionális vagy kisebbségi nyelvként ismerte el a romanit. Ez pedig a legmagasabb számú ratifikáció egyetlen nyelv esetében.¹⁶

A (veszélyben lévő) nyelvek, így a regionális vagy kisebbségi nyelvek megőrzése, fejlesztése érdekében mind a nemzetközi jog alanyai, mind az EU, sőt az esetek nagy részében az egyes államok jogalkotói is minden lehetséges eszközt megragadnak. Ennek következtében születettek meg azok a nemzetközi egyezmények vagy azok egyes rendelkezései, amelyek a nemzeti kisebbségek és nyelvük védelmére szolgálnak, illetve azok a nemzeti szintű jogszabályok, amelyek biztosítják egy adott közösség jogait, amelyek elősegítik a többségi társadalom által történő befogadásukat és beilleszkedésüket. Ugyanakkor a jogszabályok sűrűjében nem szabad elfeledkezni azok gyakorlati megvalósulásáról, illetve arról, hogy azok milyen hatást gyakorolnak az egy-egy nemzetiségi nyelvet beszélő közösségre, egyáltalán van-e hatása a jogszabályi előírásoknak a mindennapokra.

Jogász-nyelvész közös kutatásunk során a magyarországi 13 elismert nemzetiségi közül a roma közösség, azon belül is egy, a romani nyelvet beszélő közösséget vettünk górcső alá.

A romani nyelv több szempontból sajátos helyzetben van. Mind az UNESCO, mind az EU besorolása alapján bizonytalan a jövője. Ez köszönhető annak is, hogy nincs olyan központi intézmény, amely a többségi társadalmaktól függetlenül ápolná a nyelvet, illetve magának a romani nyelvnek számos változata van, és nincs egységes, elfogadott nyelv. Ezt sugallja a nemzetiségek jogairól szóló 2011. évi CLXXIX. törvény (továbbiakban Njt.) is, amely a romani

mellett a magyart is a roma közösség által használt nyelvként deklarálja, illetve a roma nemzetiségi oktatás tekintetében is az általánostól eltérő szabályozást biztosít.¹⁷

Mindezek ellenére a nyelv továbbra is él Magyarországon, de a roma (cigány) nyelv ismerete ma csak a cigányság kisebb részére jellemző, elsősorban az aprófalvas felépítésű dél-dunántúli megyékben, valamint Szabolcs-Szatmár-Bereg és Nógrád megyében. (A cigányság kb. 5-10%-a vallja anyanyelvének és mintegy 20-25%-uk, elsősorban az oláh-cigányok beszélik.)¹⁸ Bartha Csilla több kutatási eredményre hivatkozva hangsúlyozza, hogy ezen dokumentumok nem bizonyulnak elegendőnek ahhoz, hogy a többségi társadalom részéről megnyilvánuló tannyelvi és társadalmi diszkriminációt megszüntessék, és a gyakorlatban is biztosítsák a lehetőségeket, amelyek a többi kisebbség számára mára már megteremtődtek.¹⁹

Kutatásunkban arra keressük a választ, hogy a nemzetiségi nyelv használatára vonatkozó jogszabályi előírások megvalósulnak-e egy adott közösség mindennapjaiban. Amennyiben igen, hogyan, amennyiben nem, miért nem?

2. A kutatásról

2.1. A kutatás helyszíne

Tanulmányunk a hodászi²⁰, egy a Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében található oláh cigány romani–magyar kétnyelvű közösség attitűdjét vizsgálja a jogszabályi előírások tekintetében.

A vizsgálatban résztvevő személyek önmagukat cerhári cigányoknak vallják. A tudomány mai állása szerint a cerhári nyelvjárást a vlah-romani változatok közé soroljuk²¹. Az általában a vlah változatokhoz sorolt, főként északkelet-magyarországi roma közösségekben – melyek közé vizsgált településünk is tartozik – beszélt cerhári változattal kapcsolatban megjegyzik, hogy átmeneti változatnak tekinthető, mivel számos, az ún. centrális dialektusokkal közös jegyet mutat.²²

A kutatásban résztvevő személyek napi szinten használják mindkét nyelvet, kompetens romani (cerhári) beszélők, elsődleges, otthon megtanult nyelvük a romani cerhári változata, ugyanakkor egyben kompetens magyar beszélők is.

2.2. Módszertan: Az anyaggyűjtés eszközei – Kutatási előzmények

A tanulmány korpuszát a MTA NYTI NKFP²³ kétnyelvűségi kutatás részeként 2012-2013-ban végzett terepmunka során rögzített, összesen 60 kérdőíves interjú, több mint 60 órnyi diktafonra felvett irányított szöveg, illetve spontán beszéd adja. Az interjúkat többnyire a község közösségi házában, illetve – egyes esetekben – az adatközlők otthonában végeztük.

Kutatásunkat megelőzte egy, a Bánréti Zoltán vezetésével zajlott „Cigány nyelvek, cigány közösségek: a romani és a beás nyelvek komplex nyelvészeti vizsgálata” című kutatás, amelynek egyik alprogramja keretében folytak azok az elméleti kutatások a nyelvcsere-nyelvmegejtés és a cigány nyelvek relativizációs lehetőségeinek összefüggéseiről, amely alapját képezte a Bartha Csilla vezette, 2006-ban a Nyelvcsere két magyarországi oláh-cigány közösségben - „A régiek a régi cigányt beszélik, mi már kavarjuk” című tanulmányban összefoglalt nyelvcserevizsgálat.²⁴

A kérdőívet kiegészítettük többek között olyan kérdésekkel, amelyek a regionális oláh cigány közösségek nyelvhasználatára kérdeznék rá, valamint az egyes cigány csoportokról való (romungró, oláh, beás) véleményre is kíváncsiak voltunk a romani nyelv ismeretének tükrében.

III. Fiatalok Európában Konferencia Pécs, 2016. november 04-05. Sopianae Kulturális Egyesület Konferencia kötet

A kutatás arra is kereste a választ, hogy a romani nyelvet beszélők cigánynak/romának tartják-e azokat is, akik nem beszélik a nyelvet. Van-e hatása a nyelvhasználatának vagy éppen a nyelv hiányának a jogszabályokban előírtak gyakorlati megvalósítására.

A spontán beszélgetések megfigyelése az adatközlők munkahelyén, otthonában, illetve különböző közösségi tereken történt. Egy-egy lejegyzett interjú 194 kérdésből áll, amelyek a kétnyelvűségre, az identitásra, a magyarországi nemzetiségekről alkotott véleményre kérdeznek rá.

Az interjúkat a közösség saját nyelvén, a romani – fentebb már említett – cerhári változatán végeztük el. Ez azért is fontos, mert az interjúkat nem csak tartalmilag, hanem a valós nyelv grammatikai szerkezetét is (morfológiai változások, diskurzus mintázatok, szemantika-pragmatika) vizsgálni tudjuk.

2.3. A kérdőív tartalmáról

A romani nyelvű kérdőív három nagy egységből áll: 1.) Általános rész: az adatközlők és családjukra vonatkozó szociológiai és szociolingvisztikai háttér információkra kérdez rá; 2.) Nyelvhasználat és nyelvválasztás: 3.) A romani és magyar nyelv használatának eloszlása informális és formális színtereken, mások beszédének szubjektív értékelése, milyen szerepe van a romani nyelvnek a cigány identitás szerkezeti elemei között.

2.4. Az adatközlők kiválasztása

A részvizsgálatnál igen fontos volt az életkor, a nem szerinti és az iskolázottság szerinti kiválasztás, hogy árnyaltabb, egzaktabb képet kapjunk kérdéseinkre. Fontos volt, hogy megtaláljuk az idősebb generáció tagjait a homogén közösségben, ugyanakkor lássuk azt is, hogy fiatalabb érettségizett, diplomás romák hogyan vélekednek az egyes kérdéseket illetően.

2.5. A jog és a nyelvészet összekapcsolása

A nemzetiségek jogaira és nyelvhasználatukra vonatkozó kutatásunkat elsőként a nemzetközi jogi szabályozás, majd az uniós jog feltárásával kezdtük. Megvizsgáltuk azt is, hogy a magyar állam milyen nemzetközi jogi kötelezettséget ismert el magára nézve, és hogy a jelenleg hatályos magyar szabályozás milyen módon segíti elő a romani nyelv megőrzését, fejlesztését. Ezt követően azt vizsgáltuk meg, hogy vannak-e és milyen összefüggések az adatközlők által adott válaszok és a jogszabályi előírások között, vagyis a vidéki kistélepülésen élő kétnyelvű romani közösség tagjai milyen mértékben ismerik a nemzetiségi jogaikat, mit és mennyire tudatosan tesznek anyanyelvük megőrzéséhez és fejlesztéséhez való joguk érvényesítése érdekében.

A tanulmány további célja, hogy megvizsgálja, hogyan viszonyulnak a helyi roma nemzetiséghez tartozó emberek a jogszabályok adta lehetőségekhez. Egyáltalán tudnak-e róla? Érvényesülnek-e a településen a jogszabályokban foglaltak? Explicit és implicit módon kérdezzük rá a jogszabályok ismeretére, ahhoz való attitűdökre kvalitatív és kvantitatív módszerrel.

3. Nemzetközi jog és uniós jogi kitekintés

A kisebbségek védelmének rendszere az évek során számos változáson ment keresztül, de mindig szem előtt tartották a jogalkotók, hogy a kisebbségek kultúráját, vallását és nyelvét tiszteletben kell tartani és ezek miatt senkit nem érhet hátrány, senkit nem lehet megkülönböztetni. Erről rendelkezik az ENSZ Alapokmányának 1. cikk 3. bekezdése²⁵, valamint az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatának 2. cikke²⁶ is. Az egyik legjelentősebb nemzetközi jogi dokumentum a Polgári és Politikai Jogokról szóló Nemzetközi Egyezségokmány, amelynek 27. cikke²⁷ elsőként juttatta érvényre a pozitív diszkriminációt, és felismerte, hogy a kisebbségek számára speciális jogokat kell biztosítani annak érdekében, hogy meg tudják őrizni bizonyos eltérő sajátosságaikat abban a társadalomban, ahol élnek²⁸. 1992-ben az ENSZ Közgyűlésének a nemzeti vagy etnikai, vallási és nyelvi kisebbségekről szóló nyilatkozata további jogokat biztosított a kisebbségek számára – az eddigiekhez képest – így a közéletben való kisebbségi nyelvhasználatot is²⁹. Mindezeket az okmányokat Magyarország is ratifikálta, elismerte az abban foglaltakat.

Az európai kisebbségvédelmi rendszerben is találunk rendelkezést a nyelvi alapon történő diszkrimináció tilalmára az Emberi Jogok és Alapvető Szabadságok Védelméről szóló Egyezményben, de a két legjelentősebb dokumentum a Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Kartája (ET, 1992) és a Keretegyezmény a Nemzeti Kisebbségek Védelméről (ET, 1995), amelyek az Európa Tanács égisze alatt születtek. Utóbbi kifejezetten a nemzeti kisebbségek védelmére összpontosít³⁰, és felsorolja azokat a polgári, politikai és kulturális jogokat, amelyekkel kapcsolatban a szerződő államok vállalják, hogy biztosítják azokat a nemzeti kisebbséghez tartozó személyek számára³¹, így a nyelvhasználatra vonatkozóan is tartalmaz rendelkezéseket.

A Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Kartája (továbbiakban: Nyelvi Karta) a nyelvek védelmére koncentrált, mint a kisebbség fennmaradásának és fejlődésének elengedhetetlen feltétele.³² A Karta meghatározza, hogy mit is ért pontosan a regionális vagy kisebbségi nyelvek alatt, de azt már a tagállamokra bízta, hogy mely nyelveket ismerik el regionális vagy kisebbségi nyelvnek, illetve a szerződő államokat a felsorolt intézkedésekből legalább 35 vállalására kötelezi³³ meghatározott felosztásban³⁴. Magyarországon 1998. március 1-jén lépett hatályba a Karta, és akkor a kisebbségi törvényben elismert tizenháromból hat kisebbségi nyelv (horvát, német, román, szerb, szlovák, szlovén) vonatkozásában vállalt feladatokat³⁵ Magyarország. Majd 2008-ban kiterjesztette kötelezettségvállalását a romani és beás nyelvekre is³⁶.

Annak ellenére, hogy az Európai Unióban nincs egységes, homogén közösségi jogrendszer a kisebbségvédelem területén³⁷, de az EU hozzájárul a nyelvi jogok erősítéséhez és a kisebbségek jogainak védelméhez, amely változás a Lisszaboni Szerződés hatályba lépését követően következett be és így a tagállamok is kötelesek ezeknek eleget tenni. Az Európai Unióról Szóló Szerződés a 2-3 cikkében rendelkezik az emberi jogok – ideértve a kisebbséghez tartozó személyek jogait³⁸ –, az Unió saját kulturális és nyelvi sokféleségének³⁹ tiszteletben tartásáról. Az Európai Unió Alapjogi Kartája is rendelkezik 21. cikkében a diszkrimináció tilalmáról⁴⁰, a 22. cikk pedig a kulturális, vallási és nyelvi sokféleség tiszteletben tartásáról⁴¹. Mindemellett az EU intézményei is támogatják saját eszközeikkel a nyelvi sokszínűség fennmaradását és fejlesztését, így akció terveket, stratégiákat, ajánlásokat és különböző programokat dolgoznak ki, illetve kutatásokat végeznek.

4. Nemzetiségi jogok a magyar jogban

Magyarország Alaptörvénye a Nemzeti Hitvallásában magyar politikai közösség részeként és államalkotó tényezőként ismeri el a hazánkban élő nemzetiségeket és emellett arra is kötelezettséget vállal, hogy a Magyarországon élő nemzetiségek nyelvét és kultúráját megóvja, valamint ápolja. Ennek – és az egyéb nemzetközi jogi kötelezettségvállalásoknak – megfelelően az Alaptörvény arról is rendelkezik, hogy az alapvető jogokat Magyarország mindenki számára biztosítja, bármely megkülönböztetés nélkül, így különösen fajra, színre, nyelvre, vallásra és nemzeti hovatartozásra tekintettel⁴². A diszkrimináció tilalmát, azon belül is az anyanyelv miatti hátrányos megkülönböztetés tilalmát az egyenlő bánásmódról és az esélyegyenlőség előmozdításáról szóló 2003. évi CXXV. törvény (továbbiakban Ebktv.) is kimondja.

Mindemellett az Alaptörvény – Szabadság és felelősség elnevezésű fejezetében – ismét megerősíti azt, hogy a hazánkban élő nemzetiségek államalkotó tényezők, és hogy a Magyarországon élő nemzetiségeket megilleti az anyanyelvhasználathoz, a saját nyelven való egyéni és közösségi névhasználathoz, valamint a saját kultúrájuk ápolásához és az anyanyelvű oktatáshoz való jog is⁴³. Az ezeket, a Magyarországon élő nemzetiségek jogaira vonatkozó részletes szabályokat, az Njt. határozza meg, amely az 1993-as kisebbségi törvényt váltotta fel 2012. január 1-jétől. Magyarországon a nemzetiségek fogalmát a törvény expressis verbis meghatározza már a jogszabály 1. §-ban, majd rögzíti azokat az alapvető, egyéni és közösségi jogokat, amelyek a Magyarországon elismert 13 nemzetiséget⁴⁴, köztük a roma közösséget is megilletik.

Az anyanyelv használatának fontosságát hivatott hangsúlyozni a jogalkotó azzal, hogy a kiemelt jelentőséggel bíró nyelvi jogokat az őket megillető helyre, az alapvető jogok közé illesztve szabályozza⁴⁵. Emellett pedig már magában a nemzetiségek fogalmának meghatározásában is fogalmi elemként deklarálja a „saját nyelv” meglétét, valamint az állam – a törvény értelmében – a magyarországi nemzetiségek anyanyelvét közösség-összetartó tényezőként ismeri el⁴⁶.

5. Eredmények

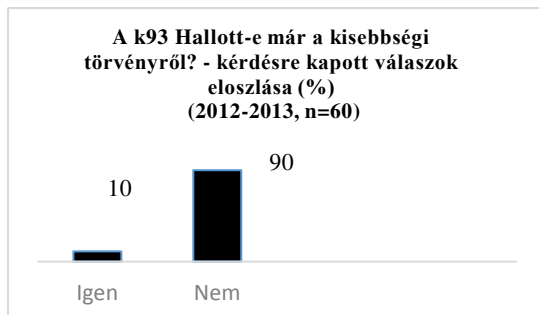
5.1. Hipotézis

Kutatásunk egyik alap hipotézise az volt, hogy a helyi romák nincsenek tisztában a jogszabályok adta lehetőségekkel.

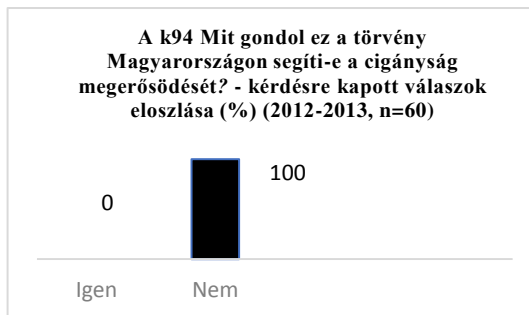
Az Njt. sem rendelkezik arról, hogy egy adott nemzetiségi közösség milyen módon szerez tudomást jogairól, köteles-e erről bárki vagy bármely szervezet tájékoztatni őket, holott az állam a nemzetiségi nyelvet közösség-összetartó tényezőként ismeri el és a törvény az alapvető, valamint az egyéni és a közösségi jogok között számos, az anyanyelv használatával kapcsolatos jogot biztosít a közösség számára⁴⁷, amelyet a helyi önkormányzat két feltétel együttes teljesülése esetén köteles biztosítani: egyrészt, amennyiben valamely nemzetiségnek a népszámlálás során regisztrált aránya eléri a 20, illetve 10 %-ot, másrészt ha a helyi nemzetiségi önkormányzat kéri azt⁴⁸.

In medias res, explicit módon kérdeztünk rá arra, hogy az adatközlők hallottak-e már az akkor kisebbségi-, ma már nemzetiségi törvényről.

1. ábra – Figure 1.

2. ábra – Figure 2.

Forrás: saját szerkesztés, Bogárdi-Lakatos (2017)

Az 1. és a 2. ábra tanúsága szerint az adatközlők csupán 10%-a hallott már a kisebbségi törvényről, de konkrét jogszabályokat senki nem tudott mondani. Az, aki ugyan hallott vagy olvasott erről valamit, nem talált benne olyan tényezőt, amely segítené a magyarországi romák helyzetét. Az interjúkból kiderül, hogy a helyi közösség semmilyen információt nem kapott sem iskolában, sem a település önkormányzata, sem pedig a helyi nemzetiségi önkormányzat részéről, így tehát a hipotézisünk teljesült.

A továbbiakban azt a módszert választottuk, hogy impliciten kérdeztünk rá a vonatkozó jogszabályok ismeretére, olyan módon, hogy az adatközlő attitűdje vajon pozitív vagy negatív az egyes kérdésekben. Vajon teljesülnek-e a jogszabályok függetlenül attól, hogy erről tudnak-e az adatközlők.

5.2. Hipotézis

Az Njt. 12. § (1) bekezdés b) pontja kimondja, hogy a nemzetiséghez tartozó személynek joga van megtanulni anyanyelvét, részt venni anyanyelvi köznevelésben, oktatásban és művelődésben.

3. ábra – Figure 3.

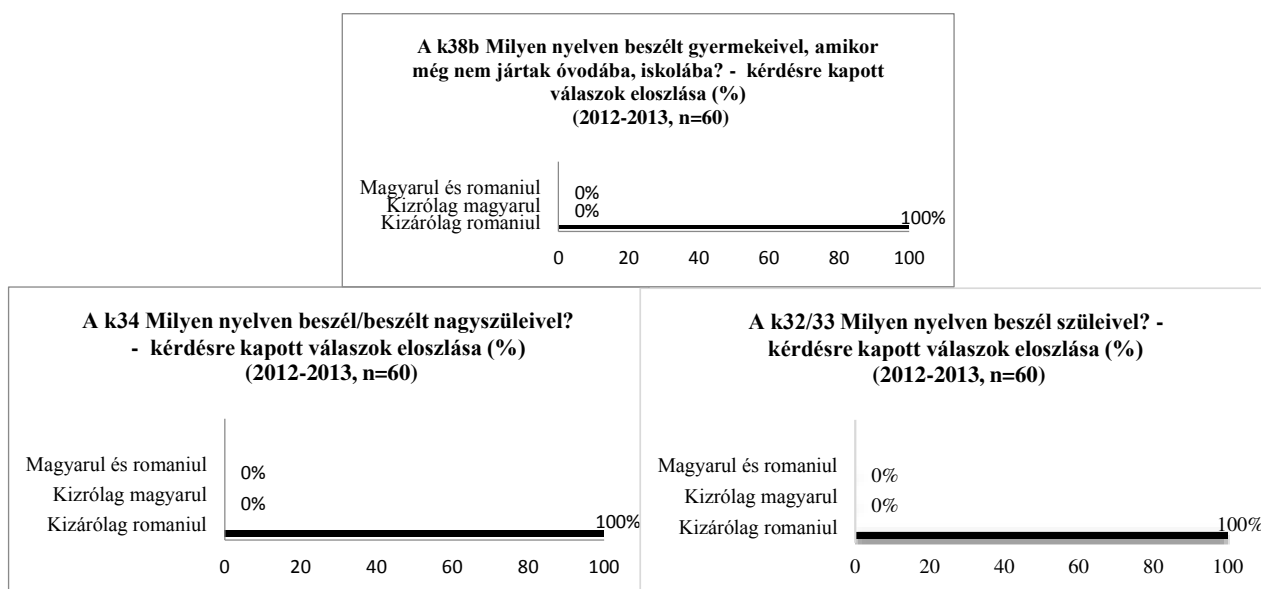

Forrás: saját szerkesztés, Bogárdi-Lakatos (2017)

A 3. számú ábrán látható, hogy a vizsgált településen az adatközlők 70%-a a magyar nyelvvel – ha úgy tetszik – idegen nyelvként, hivatalos szintén, rendszeres formában az óvodában találkozik először, 20 %-uk pedig úgy nyilatkozik, hogy 6-8. életévét elérve ér el arra a szintre a magyar nyelvet illetően, amely tanulásra alkalmas lehet.

Egyértelműen kimondhatjuk tehát az adatok alapján is, hogy a szóban forgó közösség otthon beszélt, nem domináns, hanem kifejezetten kizárólagos nyelve a romani.

4. ábra – Figure 4.

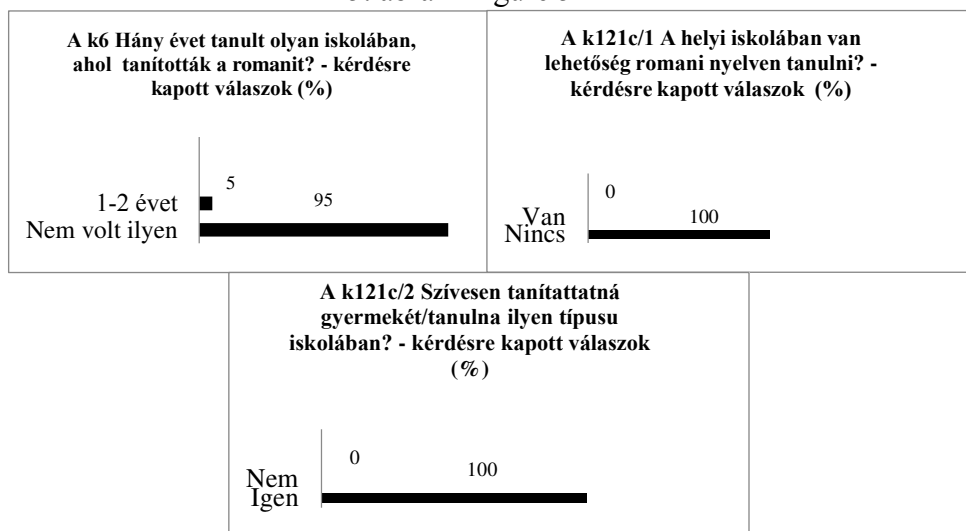

Forrás: saját szerkesztés, Bogárdi-Lakatos (2017)

Ezt a megállapításunkat a 4. számú összesített ábrán látható eredmények is alátámasztják, hiszen három generáció nyelvhasználatát ismerteti. A vizsgált legfiatalabb korosztály is (16-25) egyértelműen a romanit nevezte meg a diskurzus nyelveként családi, valamint baráti körben is. Így az Njt. 12. § (1) bekezdés b) pontjának első felében foglaltak, avagy hipotézisünk teljesült, hiszen otthon, családi körben minden helyi romának lehetősége van megtanulnia anyanyelvét, a romani-cerhárit.

Ugyanakkor az Njt 12. § (1) bekezdés b) pont második fele, miszerint „a nemzetiséghez tartozó személynek joga van (...) részt venni anyanyelvi köznevelésben, oktatásban és művelődésben” már más képet mutat.

5. ábra – Figure 5

Forrás: saját szerkesztés, Bogárdi-Lakatos (2017)

Az 5. számú összesített ábra adatai szerint az adatközlők 95%-a soha nem tanult olyan iskolában, ahol tanulhattak volna akár romani nyelven (különböző tantárgyakat), de önmagában még a romani nyelvet sem tanulhatták, annak nyelvtanát, írásmódját sem. Csupán pár középiskolás volt az, akinek lehetősége nyílt a kb. 40 km-re lévő Biriben található Dankó Pista Szakképző Iskola és Gimnáziumban⁴⁹ roma nemzetiségi óra keretein belül a romani-lovari nyelv nyelvtanát, helyesírását elsajátítani.

Az ábra jobboldali eredményei szerint a helyi iskolában nincs lehetőség arra, hogy tanulhassanak saját anyanyelvükön a romák, pedig az ábra alsó része szerinti adatok azt mutatják, hogy minden adatközlő szívesen tanulna-, vagy taníttatná gyermekét olyan iskolában, ahol jelen van a magyar nyelv mellett a romani is. A jogszabályi rendelkezés – ha úgy tetszik hipotézisünk – ezen része tehát nem valósul meg, azaz hiába van meg a jogszabályi háttér és a pozitív attitűd a helyi romák részéről, nincs lehetőség anyanyelvi tanulásra a köznevelésben helyi szinten, miközben az iskola tanulóinak 70-80%-a roma.

Mindemellett további érdekes tény az, hogy az iskola 2010-es pedagógia programjában alaptevékenységként szerepel: „Magyar és cigány nyelven folyó nemzeti és etnikai/cigány/kisebbségi nevelés-oktatás.”⁵⁰ Ez az alapfeladat azonban a 2014-es pedagógia programban már a következőképpen módosult: „nemzetiségi nevelés-oktatás (magyar nyelvű roma/cigány nemzetiségi nevelés-oktatás)”⁵¹.

Egy 39 éves helyi anyuka így nyilatkozik a romani-magyar kétnyelvű oktatásról: „Könnyebben ki tudnák fejezni magukat, ha lenne ilyen. Az iskolában nagyon ritkán, csak a szünetekben beszélnek romaniul, az órákon nem szabad.” (39 éves, családgondozó, 3 gyermekes anyuka)

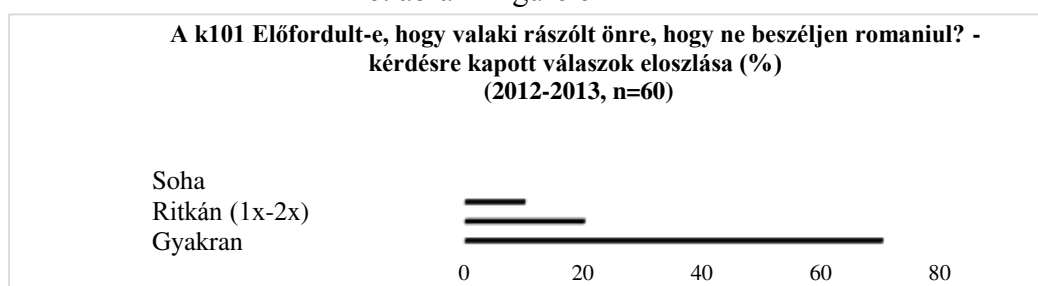
A nemzetiségi törvény értelmében nemzetiségek által használt nyelvnek számít a bolgár, a görög, a horvát, a lengyel, a német, az örmény, a roma/cigány (romani, illetve beás), a román, a ruszin, a szerb, a szlovák, a szlovén és az ukrán nyelv, továbbá a roma és az örmény nemzetiség esetében a magyar nyelv is, amely a nevelés-oktatásban nyilvánul meg leginkább, hiszen a roma nemzetiségi nevelés, nevelés-oktatásra a törvény további részletszabályokat határoz meg, így az folyhat kizárólag magyar nyelven, de a szülők igényei alapján az

intézményfenntartó köteles biztosítani a roma nyelv (romani, illetve beás) oktatását is⁵². Ez természetesen nem jelenti azt, hogy nem is folyik cigány nyelvű (romani) nevelés-oktatás, hanem azt, hogy erről nem tudnak az adatközlők, sem ott tanuló volt diákok, sem szüleik, miközben ehhez a típusú nevelés-oktatáshoz saját kezű aláírásával kell hozzájárulnia a roma szülőnek.⁵³ Az tehát, hogy pontosan mit jelent a cigány nyelvű nevelés-oktatás az adott intézményben, további kutatás eredményét képezi.

5.3. Hipotézis

Az Njt. 12. § (1) bekezdés a) pontja kimondja, hogy a nemzetiséghez való személynek joga van anyanyelvének szabad használatához szóban és írásban.

6. ábra – Figure 6

Forrás: saját szerkesztés, Bogárdi-Lakatos (2017)

A 6. ábrán azt láthatjuk, hogy az adatközlők 70%-át kettőnél többször is megszólták már azért, ha az anyanyelvét használta valamilyen helyzetben, szituációban. További 20%-ukat élete során ugyan ritkán (egyszer-kétszer), de érte megszólás nyelvük használata miatt.⁵⁴

Azt mondhatjuk tehát, hogy a helyi romák túlnyomó része találkozott már saját anyanyelve használatának negatív fogadtatásával a többségi társadalom részéről, így a hipotézisünk ismét nem teljesült.

A következőkben 2 db interjú részletet olvashatunk.

Interjú részlet 1.: (T=terepmunkás, Ak=adatközlő)

„T: Mit kellene tennünk, hogy a romani nyelv fennmaradjon? Ak: Hogy hivatalossá tegyék a romani nyelvet. T: Ez mit jelent? Ak: Nem tudom. T: Iskolában vagy hol? Ak: Az iskolában is, és az önkormányzatnál is, mindenfelé... a buszokon is lehessen romaniul beszélni, de nem lehet romaniul beszélni, mert a magyarok megszólják a romákat.” (40 éves, érettségizett szociális gondozó nő)

Interjú részlet 2.: T: Előfordult olyan veled, hogy valaki megszólt, hogy ne beszélj romaniul? „Ak: Előfordult. T: Ritkán vagy gyakran? Ak: Hát sokszor, amikor úgy adódik, hogy magyarok vannak mellettünk, akkor ez szokott lenni. De a cigány soha nem szólja meg a másikat.” (50 éves érettségizett férfi, a helyi egyházközség vezetője)

A megfigyelések, valamint az adatközlőkkel való beszélgetéseinkre alapozva, azt kell mondanunk, hogy itt tulajdonképpen olyan szituációkra kell gondolnunk, amikor egy adott helységben vagy helyzetben hallható módon legalább 2 roma anyanyelvű ember beszélget egymással, azaz nem a magyar anyanyelvű felé szól a diskurzus, így ő csak önkénytelen hallgatója a beszélgetésnek. Mégis úgy érzik, hogy illendőbb, ha magyarul beszélgetnek a

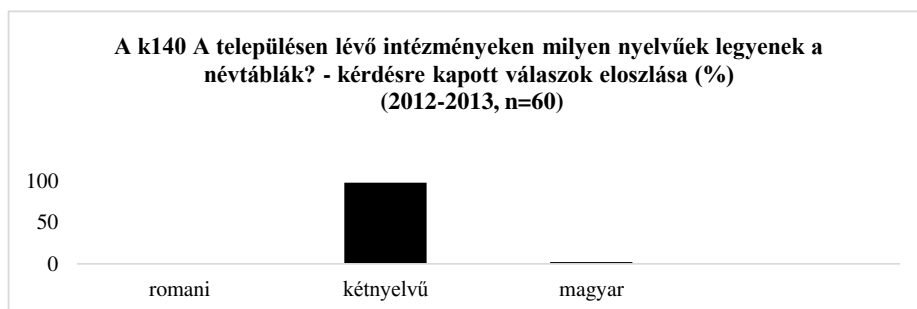
romák is vagy éppen csupán a kíváncsiság vezérli őket, durvább esetben a „Magyarországon magyarul kell beszélni” – mondat is elhangzik.

Így tehát a fent idézett jogszabályhely, így hipotézisünk csak részben teljesül, mivel, ha csak romani ajkú emberek beszélgetnek egymással pl. közterületeken, ezt szabadon tehetik. Ha viszont hallható távolságban vannak egy nem romani ajkú ember közelében, ha nem is minden esetben, de számottevően számítani lehet arra, hogy megszólják őket anyanyelvük használata miatt.

5.4. Hipotézis

Az Njt. 6. § (1) bekezdés d) pontja szerint „Azokon a településeken, ahol valamely nemzetiségnek a népszámlálás során regisztrált aránya eléri a tíz százalékot⁵⁵, a helyi önkormányzat az illetékességi területén működő érintett települési nemzetiségi önkormányzat kérésére köteles biztosítani, hogy a helység- és utcanevüket megjelölő táblák feliratai a magyar nyelvű szövegezés és írásmód mellett a hagyományos nemzetiségi elnevezés a nemzetiség anyanyelvén, ennek hiányában a magyar nyelvű elnevezéssel azonos tartalmú és formájú elnevezés a nemzetiség anyanyelvén is olvashatóak legyenek”.

7. ábra – Figure 7

Forrás: saját szerkesztés, Bogárdi-Lakatos (2017)

Hodász községben egyetlen egy romani táblát találtunk a helyi roma görögkatolikus templom falán Sója Miklós⁵⁶, görögkatolikus esperes tiszteletére állítva. Ezen kívül semmilyen más hivatalos felirat, tábla nem található. Ugyanakkor a 7. számú ábrán azt láthatjuk, hogy az adatközlők mindegyike szívesen látná, ha a településen lévő intézmények névtáblái nem csak magyarul, hanem romaniul is ki lennének írva.

Itt szintén azt látjuk, hogy a jog biztosítja a lehetőséget, az adatközlők szintén pozitívan állnak ehhez a kérdéshez, mégsem látjuk, hogy a két pozitív attitűd összeérne. Így a jogszabályi rendelkezés, egyben hipotézisünk itt is csupán egy esetben érvényesült.

6. Összegzés, megállapítások, javaslatok

Kutatásunkban elsősorban arra keressük a választ, hogy a nemzetiségi nyelv használatára vonatkozó jogszabályi előírások megvalósulnak-e egy adott közösség mindennapjaiban. Amennyiben igen, hogyan, amennyiben nem, miért nem?

Ehhez 4, pontosabban – az egyik két részre bontásával – 5 hipotézist állítottunk fel, amelyek közül csupán 2 az, amely maradéktalanul teljesült, még pedig az, hogy a roma

III. Fiatalok Európában Konferencia Pécs, 2016. november 04-05. Sopianae Kulturális Egyesület Konferencia kötet

közösség nem ismeri a jogszabályok által meghatározott jogaikat, még magát az Njt. rendelkezéseit sem, illetve, hogy anyanyelvük megtanulása biztosított számukra, még pedig otthon, családi környezetben. Ezzel szemben a másik 3 hipotézis, vagyis a törvény által biztosított alapvető, egyéni vagy közösségi jogok nem teljesültek a hodászi roma közösség vonatkozásában, így az anyanyelvű oktatáshoz való jog, az anyanyelv használata szóban és írásban, a helység- és utcanevüket megjelölő táblák kétnyelvű felirataihoz, amelyek a nyelv, ezáltal a közösség erősödését, illetve összetartását is szolgálnák.

Ezek alapján meg is válaszolhatjuk a kutatás alapjaként szolgáló kérdésünket a jogszabályi előírások gyakorlati megvalósulására vonatkozóan. A válasz pedig az, hogy nem, a nemzetiségi nyelv használatára vonatkozó jogszabályi előírások nem valósulnak meg egy adott közösség mindennapjaiban. Ennek okát pedig az egyes – fentiekben bemutatott – kutatási eredmények tárják fel.

A kutatásunk eredményeit figyelembe véve arra a megállapításra is jutottunk, hogy a vizsgált településen a romani nyelv fennmaradásának, fejlődésének elsődleges színtere – intézmények híján – a család, a kétnyelvű közösség maga. Így tehát kutatásunk megerősíti az UNESCO, valamint az Európai Parlament által felkért szakértők azon állítását, hogy a generációközi nyelvtadás az egyik fontos eleme egy nyelv fennmaradásának.

Megállapítjuk, hogy a közösség a vizsgált jogszabályokban előírtakkal teljes mértékben egyetért, még úgy is, hogy részben vagy egyáltalán nem ismeri az azokban foglaltakat. Mindez rámutat arra, hogy a közösség részéről egyértelműen pozitív az attitűd és jogszabályi rendelkezések is biztosítják azokat a többlet és speciális jogokat, intézkedéseket, amelyek egy nyelv és ezáltal egy nemzetiségi közösség fennmaradásához, összetartáshoz, valamint fejlődéséhez szükségesek. Mindezek ellenére a két pozitív „hozzáállás” nem ér össze. Ennek okainak vizsgálatára azonban jelen kutatás nem terjedt ki, azok feltárása egy későbbi kutatás alapjául szolgálhatnak.

Annak érdekében, hogy a két pozitív attitűd összeérjen, három szinten lenne szükség változásokra: a helyi közösség, mint a hodászi romák, a többségi társadalom, adott esetben a hodászi, nem roma lakosok és a jogalkotás szintjén.

Az egyik fontos előrelépés lenne a jogtudatosító tevékenység mind a közösség, mind a többségi társadalom számára, ugyanakkor eltérő eszközökkel, módszerekkel.

A hodászi romák esetében meg kell találnunk azokat a lehetőségeket, amelyek eljuttatják a közösséget érintő és segítő jogszabályi rendelkezéseket a család és az egyén szintjére, mint a legerősebb nyelvmegtartó szintre, amely kiváló alapot biztosíthat a fent említett problémák megoldására vagy legalább csökkentésére. Álláspontunk szerint, egyik ilyen eszköz lehetne egy, a nemzetiségi közösség, illetve önkormányzati vezetők számára készített kiadvány, amely tartalmazhatná az Njt. legalapvetőbb rendelkezéseit, különös tekintettel a saját nyelv megőrzésére és ápolására, illetve segítséget nyújtana azok gyakorlatban történő alkalmazásához is, mindezt természetesen romani nyelven.

A hodászi többségi társadalom – a nemzetiségek, így a roma közösség jogaira vonatkozó – jogtudatosságának növelésének eszközét a helyi köznevelési intézmények bevonásával, formális vagy nem formális oktatás keretében látjuk, amely az érzékenyítésre is irányulhat, hiszen a kutatás során is tapasztaltuk azt – amit az UNESCO szakértői is megállapítottak –, hogy gyakran negatív a közösségen kívüliek felfogása a kisebbségben lévő közösség által beszélt nyelvéhez.

A jogalkotónak pedig lépéseket kellene tennie a kétnyelvűség jogi definíciójának meghatározása és bevezetése érdekében, hiszen az Alaptörvény kimondja, hogy

Magyarországon a hivatalos nyelv a magyar⁵⁷, illetve egyes külső jogforrásokban is megjelenik, hogy az eljárás nyelve a magyar, de mindemellett lehetőség van a nemzetiségi nyelv használatára, illetve a magyar állam óvja és ápolja ezeket a nyelveket. Ezek a rendelkezések azonban, valamint a kutatásunk alá vont alapvető, egyéni és közösségi jogok mégsem oldják fel, illetve meg az a problémát, hogy a hodászi roma közösség tagjai kétnyelvűségük ellenére mégis jobbára egynyelvűként „kénytelenek” részt venni egyrészt a saját közösségükben, másrészt a többségi társadalomban, amely egyéb problémákat generálhat. Ennek okainak feltárása azonban szintén egy további kutatás tárgyát képezhetik.

Mindezek alapján álláspontunk az, hogy a romani nyelv továbbra is él és a vizsgált hodászi roma közösségben akarata is van annak további fenntartására, de ez – több tényező miatt is – veszélybe kerülhet. Ennek elkerülése céljából pedig ki kellene lépni a családi színtérből, pontosabban azon túllépve, azt kibővítve és megerősítve lenne szükség a romani nyelvet minél több színtérrel megismertetni, majd pedig idővel fejleszteni. Ehhez azonban a közösség és a jog, vagyis a jogalkotó pozitív attitűdjét célszerű lenne „összeérinteni” vagy legalábbis közelíteni egymáshoz és a jogszabályban foglaltakat a mindennapi életbe átültetni, hiszen azok mind-mind a nyelv megőrzését, ezáltal a közösség fennmaradását szolgálják.

JEGYZETEK

1. Gazhó: nominatív. Jelentése: mindenki, aki nem roma, más nemzetiségű
2. Bruhács János (2010): Nemzetközi jog II. Különös rész. Dialóg Campus Kiadó. Budapest-Pécs. 167. old.
3. Felföldi Rita: A kisebbségi nyelvek helyzetének változása az Európai Unióban. <https://btk.ppke.hu/uploads/articles/6414/file/felfoldirita.pdf> Letöltés: 2017.01.14. 1. old.
4. Bartha Csilla (1999): A kétnyelvűség alapkérdései. Nemzeti Tankönyvkiadó. Budapest. 23. old.
5. Wicherkiwicz, Tomasz: Nemzetiségi hovatartozás és a nyelv - Veszélyeztetett nyelvek, etnikum, identitás és politika. <http://hu.languagesindanger.eu/book-of-knowledge/nemzetisegi-hovatartozas-es-nyelv/>. Letöltés: 2017.01.20.
6. Ibid: Felföldi Rita: A kisebbségi nyelvek helyzetének változása az Európai Unióban, 1. old.
7. Cseresnyési László (2004): Nyelvek és stratégiák avagy a nyelv antropológiája. Tinta Könyvkiadó. Budapest. 137. old.
8. Európai Parlament, Belső Politikák Főigazgatósága B. Tematikus Osztály: Strukturális és Kohéziós Politikák, Oktatás és Kultúra: Veszélyeztetett nyelvek és nyelvi sokszínűség az Európai Unióban (2013). Feljegyzés. Összefoglalás. IP/B/CULT/IC/2013-030. E.495.851. [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/note/join/2013/495851/IPOL-CULT_NT\(2013\)495851\(SUM01\)_HU.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/note/join/2013/495851/IPOL-CULT_NT(2013)495851(SUM01)_HU.pdf). Letöltés: 2016. 10.29. 4. old.
9. Matras, Yaron (2007): A romani jövője: A nyelvi pluralizmus politikája felé. In: Bartha Csilla (szerk): A kétnyelvűség alapkérdései. Nemzeti Tankönyvkiadó. Budapest. 128. o. A tanulmány eredeti forráshelye: Mtras, Yaron (2005): The Future of Romani: Toward a policy of linguistic pliralism. Roma Rights Quarterly. 1:31-34. http://www.llc.manchester.ac.uk/Research/Projects/romani/downloads/2/Matras_Pliralism.pdf. Letöltés: 2016. 10.28.
10. UNESCO (2003): Ad Hoc Expert Group on Endangered Languages: Language Vitality and Endangerment. <http://www.unesco.org/culture/ich/doc/src/00120-EN.pdf>. Letöltés: 2016.11.01. 4. old.
11. UNESCO (2010): Interactive Atlas of the World's Languages in Danger. Romani. <http://www.unesco.org/languages-atlas/index.php?hl=en&page=atlasmap>. Letöltés: 2016.10.28.

12. European Parliament, EPRS European Parliamentary Research Service (2016): Regional and minority languages in the European Union. Briefing. <http://www.europarl.europa.eu/EPRS/EPRS-Briefing-589794-Regional-minority-languages-EU-FINAL.pdf> Letöltés: 2016.10.28.
13. Ibid: Európai Parlament: Veszélyeztetett nyelvek és nyelvi sokszínűség az Európai Unióban. 5. old.
14. Ibid: Európai Parlament: Veszélyeztetett nyelvek és nyelvi sokszínűség az Európai Unióban. 5. old. és EPRS European Parliamentary Research Service: Regional and minority languages in the European Union. 7. old.
15. Ibid: EPRS European Parliamentary Research Service: Regional and minority languages in the European Union 8. old.
16. Council of Europe, European Charter for Regional or Minority Languages (2015): Statement. http://www.coe.int/t/dg4/education/minlang/default_en.asp. Letöltés: 2017.01.22.
17. Lásd: 5.2. Hipotézis
18. Nelu Bradean-Ebinger (2011): EUROMOSAIC – Kisebbségi és regionális nyelvek az EU-ban. DÉLKELET EURÓPA – SOUTH-EAST EUROPE. International Relations Quarterly. Vol. 2. No. 2. (Summer 2011/2 nyár). http://www.southeast-europe.org/pdf/06/DKE_06_M_EU_BEN_9.pdf Letöltés: 2017.01.20. 2. old.
19. Bartha Csilla (2007): Nyelvcseré két magyarországi oláh cigány közösségben – „A régiek a régi cigányt beszélik, mi már kavarjuk”. In Bartha Csilla (szerk.), Cigány nyelvek és közösségek a Kárpát-medencében. Nemzeti Tankönyvkiadó. Budapest. 244. old.
20. Észak-Alföldi Régió, Szabolcs–Szatmár-Bereg Megye, Mátészalkai Kistérség, Nagyközség, 3370 fő, 773 romani anyanyelvű. Az általános iskolában 339 diák tanul. Az óvodákban 140 gyermek vesz részt óvodai nevelésben. http://www.terezvaros.hu/testuleti/nepsz2011-3/pdf/nepsz2011_03_15.pdf (Hodász nagyközség 2010). Letöltés: 2016.10.10.
21. Bartha Csilla – Hámori Ágnes (2011): Cigány Községek, nyelvi sokszínűség és az oktatás nyelvi kihívásai. In Európai Tükör. XVI évfoly. 3. 107–126. old.
22. Szalai Andrea (2007): Egységesség? Változatosság? A cigány kisebbség és a nyelvi sokféleség. In Bartha Csilla (szerk.), Cigány nyelvek és közösségek a Kárpát – medencében. Nemzeti Tankönyvkiadó. Budapest. 20-51. old.
23. A terepmunka során használt kérdőívek egyes részei az 5/017/2001 számú NKFP-kutatásban használt kérdőíveket tartalmazzák. Cigány nyelvek, cigány közösségek: a romani és beás nyelvek komplex nyelvészeti vizsgálata (OKTK 0216) A terepmunkát és az elemzést az MTA Nemzeti- etnikai Kisebbségkutató Intézetben Kemény István koordinálta. A téma felelős Vajda Imre volt. Jelen kutatás témafelelőse Bartha Csilla volt.
24. Bartha Csilla (2006): „A régiek a régi cigányt beszélik, mi már kavarjuk” – Nyelvcseré két magyarországi oláh cigány közösségben. In Kálmán László (szerk.), KB 120. A titkos kötet. Nyelvészeti tanulmányok Bánréti Zoltán és Komlós András tiszteletére. MTA Nyelvtudományi Intézet – Tinta Könyvkiadó. Budapest. 411-440. Vö: Bartha Csilla (2007): Nyelvcseré két magyarországi oláh cigány közösségben - „A régiek a régi cigányt beszélik, mi már kavarjuk”. In Bartha Csilla (szerk.), Cigány nyelvek és közösségek a Kárpát-medencében. Nemzeti Tankönyvkiadó. Budapest 245. old.
25. Az Egyesült Nemzetek Alapokmánya (1945): 1. cikk 3. bekezdése
26. Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata (1948): 2. cikk
27. A Polgári és Politikai Jogokról szóló Nemzetközi Egyezségokmány (1966): 27. cikk
28. Bokorné Szegő Hanna (1999): Nemzetközi jog, III. kiadás. Aula Kiadó. Budapest. 225. old.
29. Az ENSZ Közgyűlésének a nemzeti vagy etnikai, vallási és nyelvi kisebbségekről szóló nyilatkozata (1992): 2. cikk 1.
30. Ibid: Bruhács János: Nemzetközi jog II., Különös rész. 167. old.
31. Ibid: Bokorné Szegő Hanna: Nemzetközi jog, III. kiadás. 229. old.
32. Ibid: Bruhács János: Nemzetközi jog II., Különös rész. 166. old.

33. Ibid: Bruhács János: Nemzetközi jog II., Különös rész. 166. old.
34. 3-3 az oktatás és a kultúra területén, 1-1 pedig az igazságszolgáltatás, a közigazgatás, a tömegtájékoztatás, valamint a gazdasági és társadalmi élet területén.
35. Dobos Balázs (2013): Nemzetiségi nyelvhasználat Magyarországon: jogok és tapasztalatok. LÉTÜNK. 2013/különszám. 26–43. old.
36. 2008. évi XLIII. törvény a Magyar Köztársaságnak a Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Kartája 2. Cikk 2. bekezdése szerinti kötelezettségvállalásai cigány (romani és beás) nyelvekre történő kiterjesztéséről
37. Juhász Hajnalka: A nyelvi jogok helyzete az Európai Unióban: korlátok és lehetőségek. In Jogi válaszok és lehetőségek. [http://bgazrt.hu/_files/NPKI/oktatas/Tervesztes%20es%20hatartalanitas%20\(2\).pdf](http://bgazrt.hu/_files/NPKI/oktatas/Tervesztes%20es%20hatartalanitas%20(2).pdf) Letöltés: 2016.10.27. 46. old.
38. Az Európai Unióról szóló Szerződés és Az Európai Unió Működéséről szóló Szerződés egységes szerkezetbe foglalt változata (2008/C 115/01): 2. cikk
39. Ibid: EUSZ: 3. cikk (3)
40. Európai Unió Alapjogi Chartája (2012/C 326/02): 21. cikk (1) bekezdés
41. Ibid: Európai Unió Alapjogi Chartája: 22. cikk
42. Alaptörvény: XV. cikk (2) bekezdés
43. Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.): XXIX. cikk
44. Njt. 1. számú melléklet: „E törvény értelmében nemzetiségnek minősül: a bolgár, a görög, a horvát, a lengyel, a német, az örmény, a roma, a román, a ruszin, a szerb, a szlovák, a szlovén és az ukrán.”
45. Njt. indokolása
46. Njt. 22. (2) bekezdés
47. Polgári, büntetőeljárás, közigazgatási hatósági eljárásban anyanyelv használat, országgyűlési, önkormányzati nemzetiségi képviselő, nemzetiségi szószóló; Rendelet kihirdetése, hirdetmény közzététele; Közigazgatási eljárásban nyomtatványok; Közhivatalok, közszolgáltatást végző szervek feladatai, működéséről közlemény; Helység és utcanevek megjelölése; Köztisztviselő, közalkalmazott, közjegyző, bírósági végrehajtó; Nemzetiségi közszolgálati műsor
48. Njt. 12. § (1) bekezdés
49. Az iskola teljes neve: Dankó Pista Egységes Óvoda-Bölcsőde, Általános Iskola, Szakképző Iskola, Gimnázium, Kollégium és Alapfokú Művészeti Iskola
50. <http://www.hodaszioktatasi.hu/iskola/index.php?page=intezmeny> Letöltés dátuma: 2017.01.22.
51. <http://www.hodasz.sulinet.hu/attachments/category/13/Helyi%20Pedag%C3%B3giai%20Program%20Hod%C3%A1szi%20K%C3%B6lcsey%20Ferenc%20%C3%81lt.Isk.pdf> Letöltés dátuma: 2017.01.22.
52. Njt. 22. § (3) bekezdés
53. Bartha Csilla (2007): Nyelvcseré két magyarországi oláh-cigány közösségben - „A régiek a régi cigányt beszélik, mi már kavarjuk”. In Bartha Csilla (szerk.), Cigány nyelvek és közösségek a Kárpát-medencében. Nemzeti Tankönyvkiadó. Budapest. 256-258. old.
54. NEK-411/2011. számú jelentés a nemzeti és etnikai kisebbségi általános iskolai nevelés-oktatás helyzetéről. 26. old. és 2. melléklet a 17/2013. (III. 1.) EMMI rendelethez
55. Hodászok akár a 40 %-ot is eléri.
56. Sója Miklós 1940-től mintegy 40 éven keresztül szolgálta a helyi roma és nem roma görögkatolikus híveket. Lefordította Aranyszájú Szent János liturgiáját a helyi cerhari nyelvre. Templomok építtetett a helyi romáknak a világon egyedülálló módon. Munkája nyomán szociális otthon, anyaoththon, óvoda épült. <http://romatemplom.t-online.hu/magunkrol.htm> Letöltés dátuma: 2017.01.22.
57. Alaptörvény: H) cikk (1) bekezdés

III. Fiatalok Európában Konferencia
Pécs, 2016. november 04-05.
Sopianae Kulturális Egyesület
Konferencia kötet

FELHASZNÁLT IRODALOM

2008. évi XLIII. törvény a Magyar Köztársaságnak a Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Kartája 2. Cikk 2. bekezdése szerinti kötelezettségvállalásai cigány (romani és beás) nyelvekre történő kiterjesztéséről
2011. évi CLXXIX. törvény a nemzetiségek jogairól
2011. évi CLXXIX. törvény a nemzetiségek jogairól indokolása
- 17/2013. (III. 1.) EMMI rendelethez a nemzetiség óvodai nevelésének irányelve és a nemzetiség iskolai oktatásának irányelve kiadásáról
- A Polgári és Politikai Jogokról szóló Nemzetközi Egyezségokmány (1966)
- Az Egyesült Nemzetek Alapokmánya (1945)
- Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata (1948)
- Az ENSZ Közgyűlésének a nemzeti vagy etnikai, vallási és nyelvi kisebbségekről szóló nyilatkozata (1992)
- Az Európai Unióról szóló Szerződés és Az Európai Unió Működéséről szóló Szerződés egységes szerkezetbe foglalt változata (2008/C 115/01)
- Bartha Csilla (1999): A kétnyelvűség alapkérdései. Nemzeti Tankönyvkiadó. Budapest
- Bartha Csilla (2006): „A régiek a régi cigányt beszélik, mi már kavarjuk” – Nyelvcsere két magyarországi oláh cigány közösségben. In Kálmán László (szerk.), KB 120. A titkos kötet. Nyelvészeti tanulmányok Bánréti Zoltán és Komlósy András tiszteletére. MTA Nyelvtudományi Intézet – Tinta Könyvkiadó. Budapest
- Bartha Csilla (2007): Nyelvcsere két magyarországi oláh cigány közösségben – „A régiek a régi cigányt beszélik, mi már kavarjuk”. In Bartha Csilla (szerk.), Cigány nyelvek és közösségek a Kárpát-medencében. Nemzeti Tankönyvkiadó. Budapest
- Bartha Csilla – Hámosi Ágnes (2011): Cigány Községek, nyelvi sokszínűség és az oktatás nyelvi kihívásai. In Európai Tükör. XVI évfolyam
- Bokorné Szegő Hanna (1999): Nemzetközi jog, III. kiadás. Aula Kiadó. Budapest
- Bruhács János (2010): Nemzetközi jog II. Különös rész. Dialóg Campus Kiadó. Budapest-Pécs
- Council of Europe, European Charter for Regional or Minority Languages (2015): Statement. http://www.coe.int/t/dg4/education/minlang/default_en.asp. Letöltés ideje: 2017.01.22.
- Cseresnyési László (2004): Nyelvek és stratégiák avagy a nyelv antropológiája. Tinta Könyvkiadó. Budapest
- Dobos Balázs (2013): Nemzetiségi nyelvhasználat Magyarországon: jogok és tapasztalatok. LÉTÜNK. 2013/különszám
- Európai Parlament, Belső Politikák Főigazgatósága B. Tematikus Osztály: Strukturális és Kohéziós Politikák, Oktatás és Kultúra: Veszélyeztetett nyelvek és nyelvi sokszínűség az Európai Unióban (2013). Feljegyzés. Összefoglalás. IP/B/CULT/IC/2013-030. E.495.851. [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/note/join/2013/495851/IPOL-CULT_NT\(2013\)495851\(SUM01\)_HU.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/note/join/2013/495851/IPOL-CULT_NT(2013)495851(SUM01)_HU.pdf). Letöltés ideje: 2016. 10.29.
- Európai Unió Alapjogi Chartája (2012/C 326/02)
- European Parliament, EPRS European Parliamentary Research Service (2016): Regional and minority languages in the European Union. Briefing. <http://www.europarl.europa.eu/EPRS/EPRS-Briefing-589794-Regional-minority-languages-EU-FINAL.pdf> Letöltés ideje: 2016.10.28.
- Felföldi Rita: A kisebbségi nyelvek helyzetének változása az Európai Unióban. <https://btk.ppke.hu/uploads/articles/6414/file/felfoldirita.pdf>. Letöltés ideje: 2017.01.14.
- http://www.terezvaros.hu/testuleti/nepsz2011-3/pdf/nepsz2011_03_15.pdf (Hodász nagyközség 2010). Letöltés ideje: 2016.10.10.
- Juhász Hajnalka: A nyelvi jogok helyzete az Európai Unióban: korlátok és lehetőségek. In Jogi válaszok és lehetőségek.

III. Fiatalok Európában Konferencia Pécs, 2016. november 04-05. Sopianae Kulturális Egyesület Konferencia kötet

- [http://bgazrt.hu/_files/NPKI/oktatas/Tervesztes%20es%20hatartalanitas%20\(2\).pdf](http://bgazrt.hu/_files/NPKI/oktatas/Tervesztes%20es%20hatartalanitas%20(2).pdf) Letöltés ideje: 2016.10.27.
- Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.)
- Matras, Yaron (2007): A romani jövője: A nyelvi pluralizmus politikája felé. In: Bartha Csilla (szerk.): A kétnyelvűség alapkérdései. Nemzeti Tankönyvkiadó. Budapest. 128. o. A tanulmány eredeti forráshelye: Matras, Yaron (2005): The Future of Romani: Toward a policy of linguistic pluralism. Roma Rights Quarterly. 1:31-34. http://www.llc.manchester.ac.uk/Research/Projects/romani/downloads/2/Matras_Pluralism.pdf. Letöltés ideje: 2016. 10.28.
- NEK-411/2011. számú jelentés a nemzeti és etnikai kisebbségi általános iskolai nevelés-oktatás helyzetéről.
- Nelu Bradean-Ebinger (2011): EUROMOSAIC – Kisebbségi és regionális nyelvek az EU-ban. DÉLKELET EURÓPA – SOUTH-EAST EUROPE. International Relations Quarterly. Vol. 2. No. 2. (Summer 2011/2 nyár). http://www.southeast-europe.org/pdf/06/DKE_06_M_EU_BEN_9.pdf Letöltés ideje: 2017.01.20.
- Szalai Andrea (2007): Egységesség? Változatosság? A cigány kisebbség és a nyelvi sokféleség. In: Bartha Csilla (szerk.), Cigány nyelvek és közösségek a Kárpát – medencében. Nemzeti Tankönyvkiadó. Budapest.
- UNESCO (2003): Ad Hoc Expert Group on Endangered Languages: Language Vitality and Endangerment. <http://www.unesco.org/culture/ich/doc/src/00120-EN.pdf>. Letöltés ideje: 2016.11.01.
- UNESCO (2010): Interactive Atlas of the World's Languages in Danger. Romani. <http://www.unesco.org/languages-atlas/index.php?hl=en&page=atlasmap>. Letöltés ideje: 2016.10.28.
- Wicherkiewicz, Tomasz: Nemzetiségi hovatartozás és a nyelv - Veszélyeztetett nyelvek, etnikum, identitás és politika. <http://hu.languagesindanger.eu/book-of-knowledge/nemzetisegi-hovatartozas-es-nyelv/>. Letöltés ideje: 2017.01.20.

A tanulmány a szerzők saját álláspontját tükrözi.

Lektorálta: 1. Dr. Hámosi Ágnes (PhD), tudományos munkatárs, MTA Nyelvtudományi Intézet Többszervezési Kutatóközpont; 2. Dr. Mohay Ágoston Csanád, adjunktus, tanszékvezető, Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Nemzetközi- és Európai Tanszék